

DET TEOLOGISKA SAMTALET MELLAN ÖST OCH VÄST
Föredrag vid Leitourgias årskonferens 18.11.2010

Finland är i ekumeniskt avseende ett intressant land, ty här har österns och västerns kristna traditioner mött varandra redan i över 1000 år. Den kristna tron kom nämligen till Finland ungefär samtidigt från både öst och väst strax före 1000-talet. I dag finns det i vårt land två nationella kyrkor som lever sida vid sida och som har lärt känna varandra rätt väl. Ortodoxa kyrkan i Finland representerar den östra kristna traditionen och Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (ELKF) för vidare den västra kristna traditionen och medeltidens katolska kyrkas arbete i vårt land.

Jag analyserar i detta föredrag mötet mellan österns och västerns kyrkor i ljuset av de lärosamtal som ELKF har fört och för närvarande för. Vår kyrkas lärosamtal med Ryska ortodoxa kyrka (ROK) började år 1970 och beslutet om officiella lärosamtal med Ortodoxa kyrkan i Finland fattades år 1989. Bägge lärosamtalen pågår fortfarande. Vidare har vår kyrka aktivt tagit del även i den internationella luthersk-ortodoxa dialogen. I mitt anförande koncentrerar jag mig speciellt på de teologiska samtalen mellan vår kyrka och ROK av två orsaker:

- (1) Dessa är vår kyrkas äldsta lärosamtal. Man kunde säga att de är en moder för alla lärosamtal som vår kyrka fört och en modell för dem.
- (2) I dessa samtal har man även uppnått kanske de mesta teologiska resultaten som har inverkat på kyrkorna och på den internationella luthersk-ortodoxa dialogen.

Före den egentliga analysen av lärosamtalen är det dock skäl att kort beskriva vårt lands geografiska och historiska situation, den kontext där vi lever och verkar. Om vi ser på en karta över Finland kan vi nämligen göra några viktiga iakttagelser.

Finland och Ryssland är grannländer. Vi har en 1300 km lång gemensam gräns och har en gemensam lång historia som har varit både krigisk och blodig. Finland var under många århundraden en del av Sverige ända till år 1809 då Finland anslöts till Ryssland som ett autonomt storfurstendöme. Under den så kallade autonomins tid (1809-1917) mognade Finland småningom fram till den självständighet som landet uppnådde efter ryska revolutionen år 1917.

ROK och ELKF är bägge majoritetskyrkor. I sina hemländer har de bägge en lång och obruten historia och är i respektive land bärare av en gammal kristen tradition. Under olika skeden av historien har de bevarat och försvarat den kristna traditionen och fört den vidare till nya generationer. Vid sidan av ROK finns i Ryssland några lutherska minoritetskyrkor med gamla historiska anor. Dessa är Rysslands jämte andra staters evangelisk-lutherska kyrka (ELKRAS), som är av tyskt ursprung, och Den evangelisk-lutherska kyrkan i Ingermanland i Ryssland (Den ingermanländska kyrkan, Ingrian Evangelical Lutheran Church) med finländsk bakgrund.

I Finland har vi en relativt liten gammal nationell ortodox kyrka, Ortodoxa kyrkan i Finland, som ursprungligen hörde till patriarkatet i Moskva men som numera hör till ekumeniska patriarkatet i Konstantinopel som en autonom ortodox kyrka. Dessutom finns i Helsingfors två ortodoxa församlingar (Nikolski och Pokrova) som underlyder patriarkatet i Moskva.

Dessa kyrkor – ELKF och ROK – verkar i helt olika samhällssituationer som skiljer sig mycket klart från varandra. Finland är en sekulariserad västerländsk demokrati och ELKF är en funktionellt, ekonomiskt och administrativt självständig kyrka som tidigare har varit en statskyrka. Ryssland å sin sida är ett postkommunistiskt samhälle som efter Sovjetunionens sönderfall håller på att bli ett marknadsekonomiskt och konkurrenskraftigt samhälle som följer kapitalistiska ideal. ROK har i dagens Ryssland större erfarenhet än andra kyrkor av hur det är att leva i ett sekulärt samhälle.

Lärosamtalen mellan kyrkorna var en djärv spelöppning mot en normalisering av relationerna mellan de två tidigare fiendestaternas majoritetskyrkor. Efter kriget förekom inga direkta kyrkliga kontakter mellan Finland och Sovjetunionen. Företrädare för dessa två kyrkor träffade inte varandra annat än vid ekumeniska konferenser, som såväl Kyrkornas världsråd som Europeiska kyrkokonferensen ordnade.

Förslaget om att inleda lärosamtal mellan ROK och ELKF gjordes påsken 1967 av dåvarande ärkebiskopen av Åbo och hela Finland Martti Simojoki, som framställde detta förslag till patriarken av Moskva och hela Ryssland, Aleksej I. De första samtalen ägde rum på lägergården Sinappi i Åbo år 1970.

Lärosamtalen syftade till ett uppriktigt möte mellan kyrkorna. Ärkebiskop Martti Simojoki karaktäriserade själv sitt initiativ till lärosamtal som att man ville försöka samtala om vår heliga tros hemligheter och undvika att kontakten reducerades endast till artiga besök och kyrklig diplomati.

Det viktigaste resultatet av lärosamtalen mellan vår kyrka och ROK har uttryckts på följande sätt i det dokument som sattes upp vid mötesförhandlingarna i Kiev år 1977:

”Den förhärskande uppfattningen har länge varit att det finns avsevärda skillnader mellan den lutherska och den ortodoxa läran om frälsningen. Under den senaste tiden har det dock vid förhandlingarna framgått att de två viktiga aspekterna är frälsningen – rättfärdiggörelsen och gudomliggörelsen – bägge vilar på en fast nytestamentlig grund och att en vid samstämmighet råder i fråga om bägge.”

Det resultat som uppnåddes i Kiev preciserades på följande sätt vid förhandlingarna i Åbo 1980:

”Vid de tidigare förhandlingarna har man konstaterat att det finns en fast nytestamentlig grund för de viktigaste aspekterna i den lutherska och ortodoxa frälsningsläran, nämligen rättfärdiggörelsen och gudomliggörelsen, och att en vid samstämmighet råder i fråga om dessa. Denna samstämmighet vilar på läran om Kristus, i vilken kyrkorna har sin gemensamma grund. Kristus är grunden för vår rättfärdiggörelse och vår gudomliggörelse.”

Vid samma möte i Åbo gjorde man också följande bedömning av lärosamtalens betydelse:

”Parterna är fortfarande övertygade om att förhandlingarna trots sin bilaterala karaktär har betydelse även för andra lutherska och ortodoxa kyrkor som förberedelse för allmänna lärosamtal om deras bekännelser. Dessutom konstaterade deltagarna att denna dialog har en viktig plats i dagens ekumeniska rörelse.”

Lärosamtalens insikt och samhörigheten mellan läran om rättfärdiggörelsen (iustificatio) och läran om gudomliggörelsen (theosis) har ELKF framgångsrikt använt sig av både vid de förhandlingar mellan lutheraner och anglikaner som resulterade i Borgåöverenskommelsen jämte tillkomsten av den gemensamma Borgådeklarationen och vid lärosamtalen mellan lutheraner och katoliker som resulterade i dokumentet ”Den gemensamma deklarationen om rättfärdiggörelseläran”.

Redan från början har observatörer från Ortodoxa kyrkan i Finland och andra kyrkor deltagit i lärosamtalen. Ärkebiskoparna i Ortodoxa kyrkan i Finland och ELKF har ofta tillsammans besökt Ryssland som ROK:s gäster och tillsammans varit värdar för patriarken av Moskva och hela Ryssland och för medlemmar av ROK:s heliga synod när dessa har gästat Finland.

Seriös teologisk forskning och strävan efter enighet i lärofrågor är en naturlig sak för kyrkor med en sakramental kyrkosyn. När de samtalar med varandra är det inte för att de har ett teoretiskt intresse för saken utan de gör det för att de förstår att strävan efter enhet är Kristi vilja och den uppgift som Han anförtrodde sin kyrka.

Genom lärosamtalen och som ett resultat av den nya Lutherforskningen i Finland har en sakramental kyrkosyn vunnit allt starkare insteg i vår kyrka. Enligt denna syn vilar kyrkans existens på Guds ord och sakramenten. Man blir kristen genom det heliga dopet och förblir kristen genom att leva i kyrkan under Guds ords och sakramentens inflytande. Kristus, som är närvarande i tron, bygger själv upp sin kyrka. Så som Martin Luther undervisar i Stora katekesen är kyrkan ”en särskild församling, vilken är den moder, som föder och närer varje kristen genom Guds ord”.

I nattvardens sakrament skänker den korsfäste och uppståndne Kristus sin lekamen och sitt blod till frälsning för alla troende. I nattvarden är också den himmelska härskaran och alla heliga närvarande tillsammans med oss.

Våra möten med ROK och de lärosamtal som under flera årtionden har förts med den och som fortsättningsvis förs har lärt oss, som företrädare för ELKF, ödmjukhet inför Guds majestät och Hans heliga hemligheter. Den ortodoxa liturgin och tidedärderna har blivit bekanta.

I vår psalmbok finns en vacker psalm som baserar sig på den heliga Jakobs liturgi. Den ger uttryck för den inställning som vi har stavat på under våra samtal med ROK och som vi kanske även i någon mån lärt oss:

”Låt oss tillbe av allt hjärta
Kristi frälsarhemlighet!
Herren över alla Herrar
mänska blev i ödmjukhet.
Han var död, men se Han lever
nu och i all evighet.

Själv Han står här mitt ibland oss,
talar till oss nådens ord.
Med sitt blod och sin lekamen
tröstar han oss vid sitt bord.
Av det himmelsbröd han bryter
mänskan blir gudomliggjord.”

(Psalmboken 222:1-2)

Bilaga

Viktiga synpunkter på eller dimensioner i dialoger

På grund av våra erfarenheter i de inhemska och nationella dialogerna vågar jag påstå att det finns vissa förutsättningar för varje sann ekumenisk dialog. De är t.ex. följande:

1. Varje deltagare i dialogen skall vara en trogen och äkta representant för sin kyrka eller sitt samfund och så bra som möjligt företräda sin egen kyrkas/sitt eget samfunds tro, lära och tradition.
2. Alla deltagare i dialogen skall respektera och högakta den andra kyrkans/det andra samfundets tro, lära och tradition.
3. Parterna skall vara redo att ärligt godkänna existerande olikheter, spänningar och svårigheter som råder mellan kyrkor och traditioner. Här vill jag påminna om den läxa som president Juho Kusto Paasikivi efter Finlands krig med Sovjetunionen försökte lära det finska folket. Han upprepade ofta att ”visheten börjar med godkännandet av realiteter”. Alla i Finland förstår att president Paasikivi med dessa realiteter hänvisade till exempel till det faktum att Finland och Sovjetunionen är grannländer och att vi har en 1300 km lång gräns mellan våra länder. Samma visdom gäller också i ekumeniken och särskilt i ekumeniska dialoger.
4. I dialoger behövs både tålmod och djärvhet. Tålmod att lyssna och höra vad den andra eller de andra säger och djärvhet/uppriktighet att ärligt och artigt våga opponera sig mot eller motstå sådant som man själv inte kan acceptera.
5. Samtidigt är det nödvändigt att försöka gå bakom ord och begrepp för att försöka förstå vad som man egentligen försöker uttrycka på ett främmande språk och med en begreppsapparat som hör till en annan kristen tradition.
6. Lokala, nationella och internationella dialoger hör samman. Det är inte längre möjligt att ha endast ensidiga ekumeniska relationer.
7. Alla kyrkor och samfund måste i dag ta hänsyn till andra kyrkors och samfunds existens i det egna landet. Samtidigt är det nödvändigt att inse att alla kyrkor och samfund hör till en större internationell universell gemenskap. Ett litet samfund i det egna hemlandet kan vara en stor trosgemenskap i ett annat land. Lutherska kyrkorna är en mindre kyrkofamilj än till exempel de metodist- och baptistkyrkorna i världen.
8. Vi måste vara trogna mot vår Herres överprästerliga bön: att vi alla må vara ett. Uppgiften att be och arbeta för kyrkans synliga enhet är inte något särintresse för ekumeniskt aktiva medlemmar. Det är Kristi uppdrag för varje kristen och varje kyrka/samfund.
9. I våra lokala och nationella dialoger borde observatörer från andra kyrkor och samfund alltid vara närvarande. Om det av praktiska skäl inte är möjligt borde man åtminstone noggrant informera andra om själva dialogprocessen och dess resultat.
10. Receptionen av dialogens resultat är både en nödvändig och naturlig del av själva dialogprocessen. Man borde redan under dialogen gemensamt fundera hur receptionen på bästa möjliga sätt kan bidra till kyrkans vittnesbörd och tjänst i den lokala, nationella och världsvida kontexten. Och det är viktigt att kyrkan i dialoger är en och samma kyrka åt alla håll.